Innovaatiot ja yritysrahoitus –osasto
Neuvotteleva virkamies Natalia Härkin

KAUPAN TOIMIALAN TULEVAISUUSSELONTEKO

Hallitusohjelmaan on kirjattu laadittavan kaupan alan tulevaisuuden selonteko, jotta alaa voidaan kehittää strategisesti ja pitkäjänteisesti. Hallitusohjelman kirjauksen taustalla on kaupan toimialalla käynnissä oleva rakennemuutos Suomessa ja kaupan rakenteiden globaalimurros. Kaupan rakennemuutoksen keskeisimpiä muutostekijöitä ovat digitalisaatio, kuluttajakäyttäytymisen muutokset (ns. asiakkaan vallan aikakausi) sekä kaupan alan globaalit markkinat. Myös vallitsevasta koronaviruspandemiasta aiheutuva tilanne vaikuttaa kaupan toimialaan ja sen kehitykseen.

Kaupan tulevaisuusselonteossa luodaan tilannekuva kaupan toimialan nykytilasta ja tulevaisuuskuvasta sekä tuodaan poliittisen päätöksenteon tueksi kehittämisehdotuksia ja nostoja, jotta toimialaa voidaan kehittää strategisesti ja pitkäjänteisesti. Keskiössä on, että suomalainen kauppa on kilpailukykyinen, kehittyy ja kasvaa kestävästi ja, että kuluttaja saa tuotteet ja palvelut haluamallaan tavalla myös tulevaisuudessa.

Kyseessä on valtioneuvoston selonteko, jonka laatimisesta vastaa työ- ja elinkeinoministeriö. Selonteko mahdollistaa ajankohtaisesta asiasta käytävän valtioneuvoston omasta aloitteesta tapahtuvan keskustelun. Selonteosta käydään yleensä eduskunnassa lähetekeskustelu, jonka päätteeksi se lähetetään käsiteltäväksi valiokuntaan mietinnön laatimista varten. Selonteon antamisesta päättää valtioneuvoston yleisistunto ja selonteko esitellään asianomaisesta ministeriöstä.

Hallitusohjelmassa kaupan tulevaisuusselonteolla on ohjelmatasolla yhteys esimerkiksi Yrittäjyysstrategiaan ja Kotimaisen omistajuuden –ohjelmaan sekä digitalisaatioon, kierto- ja alustatalouteen, aluepolitiikkaan, työllisyyteen, osaamiseen ja koulutukseen. Kaupan toimiala on yrittäjyyttä - Suomessa on noin 44 000 kauppaa. Kauppa tuo yhteiskuntaamme alueellisesti sekä paikallisesti tuotteiden ja palvelujen kautta elinvoimaa, kilpailukykyä, työpaikkoja, toimeliaisuutta, hyvinvointia ja verotuloja. Kaupan liiton mukaan kauppojen määrä on laskenut viime vuosina ja uusia kaupan alan yrityksiä perustetaan aiempaa vähemmän. Toimialan yhtenä haasteena on yritystoiminnan uusiutuminen. Yrittäjyyden edistämisen näkökulmasta haasteina ovat tänä päivänä myös muun muassa sosiaaliturvan kysymykset (kuten kannustavuus työn vastaanottamiseen), osaavan työvoiman saatavuus, paikallinen sopiminen ja työaikalainsäädännön kysymykset.

Hallitusohjelmaan on kirjattu 75 prosentin työllisyysaste sekä noin 60 000 uuden työllisen määrä vuoteen 2023 mennessä. Kaupan toimiala haastaa hallitusohjelman tavoitesuuntaa. Kaupan liiton arvioiden mukaan vähittäiskaupoista yli 20 prosenttia, jopa 40 prosenttia häviää vuoteen 2030 mennessä. Liitto arvio myös, että vuoteen 2030 mennessä vähittäiskauppa menettää työpaikkoja noin 11 000 – 25 000 ja tukkukauppa noin 5 000 työpaikkaa. Digitalisaation myötä kaupan toimialalla työn sisällöt muuttuvat yhä. Myös koulutukseen ja osaamisen liittyvät asiat ovat keskiössä.

Tällä hetkellä kaupan toimiala on elinkeinoelämän suurin työllistäjä. Se työllistää lähes 300 000 työntekijää ja välillisesti noin 450 000 työntekijää. Vähittäis- ja tukkukauppa työllistävät 10 prosenttia koko kansantalouden työllisyydestä (pl. autokauppa). Kauppa on myös suurin elinkeinoelämän veronmaksaja ja elinkeinoelämän suurimpia investoijia (rakennuttaja, koneet, laitteet, kuljetusvälineet sekä tutkimus ja kehitys). Kaupan toimialan tilannekuvaa on käyty tarkemmin läpi liitteessä 1.

Sisällys

1. Tavoitteet, tarkoitus ja tehtävän rajaus 3
2. Vastuutahot 3
3. Ohjaus- ja seurantamalli sekä selonteon valmistelu 3
3.1. Valtioneuvoston alaiset työryhmät 3
3.2. Työ- ja elinkeinoministeriön asettamat työryhmät 4
4. Selonteon sisällöstä 5
5. Valmistelun toteutus ja aikataulu 7
5.1. Esivalmisteluvaihe 7
5.2.Työskentelyvaihe 7
6. Riskit ja riskien hallinta 9
Lähdeluettelo 11

1. Tavoitteet, tarkoitus ja tehtävän rajaus

Tulevaisuusselonteon tavoitteena on tunnistaa kaupan alan sisältökokonaisuuksia ja teemoja, jotka tulee huomioida kaupan toimialan rakennemuutoksessa, jotta suomalainen kauppa pärjää, kehittyy ja kasvaa kestävästi myös tulevaisuudessa. Myös käsillä oleva koronaviruspandemia ravistelee kaupan toimialaa. Tavoitteena on tuoda tietoa kaupan toimialan tilannekuvasta, muutoskehityksestä sekä globaaleista trendeistä ja heikoista signaaleista. Keskeisistä sisältökokonaisuuksista ja teemoista on tarkoituksena tehdä kehittämisehdotuksia ja nostoja poliittisen päätöksenteon tueksi strategiseen ja pitkäjänteiseen kaupan toimialan kehittämiseen. Tavoitteena on myös tunnistaa toimialalle arviolta yksi tai muutama skenaario.

Selonteon rajauksena on kuluttajakauppa (tuotteet ja palvelut) sisältäen päivittäistavarakaupan ja tukkukaupan välisen ketjun. Tarkastelun ajanjakso on 10 vuotta eteenpäin.

2. Vastuutahot

Selonteon laatimisesta vastaa työ- ja elinkeinoministeriö, vetovastuu on IYR:llä. Selonteko kuuluu elinkeinoministerin vastuualueelle, työ tehdään yhteistyössä työministerin kanssa. Työn ylin virkamiesjohto on kansliapäälliköllä, IYR:n ylijohtajalla, yhteistyössä TTM:n ylijohtajan kanssa.

Selonteon sisällön substanssiasiat läpileikkaavat TEM:n kaikkia osastoja sekä eri ministeriöitä (7): LVM, MMM, OKM, OM, STM, VM, YM. TEM osallistaa valmisteluun oman virkakunnan lisäksi muut selonteon substanssia omaavat ministeriöt. Lisäksi TEM osallistaa työhön elinkeinoelämän- ja palkansaajan järjestöjä sekä muita asiantuntijatahoja.

3. Ohjaus- ja seurantamalli sekä selonteon valmistelu

3.1. Valtioneuvoston alaiset työryhmät

Valtioneuvostossa selonteon valmistelua johtaa Työllisyyden edistämisen **ministerityöryhmä**, jossa puheenjohtajana toimii työministeri Tuula Haatainen. Lisäksi työlle asetetaan **parlamentaarinen seurantaryhmä**, jonka tehtävänä on:

- linjata ja priorisoida selonteon keskeisimmät tavoitteet,
- ohjata ja seurata selonteon valmistelua linjaamiensa tavoitteiden mukaisesti,
- varmistaa yhteistyö ja vuorovaikutus eduskuntaryhmien kanssa selontekoa ja sen toteutussuunnitelmaa valmisteltaessa sekä
- linjata selonteonluonnoksen sisällöstä ennen sen käsittelyä eduskunnassa selontekona.

Parlamentaarisen seurantaryhmän puheenjohtajana toimii elinkeinoministeri Mika Lintilä ja pääsihteerinä ylijohtaja Ilona Lundström työ- ja elinkeinoministeriöstä. Seurantaryhmälle nimetään sihteeristö työ- ja elinkeinoministeriöstä. Parlamentaarinen seurantaryhmä voi kuulla työssään asiantuntijoita tai muita tahoja.

Seurantaryhmässä on kaksi jäsentä ja yksi varajäsen neljästä suurimmasta eduskuntaryhmästä sekä yksi jäsen ja yksi varajäsen muista eduskuntaryhmistä. Seurantaryhmään pyydetään edustus kaikista eduskuntaryhmistä. Valtioneuvoston kanslia pyytää eduskuntaryhmiä nimeämään jäsenet ja varajäsenet sekä varapuheenjohtajan parlamentaariseen seurantaryhmään. Parlamentaarinen seurantaryhmä asetetaan valtioneuvoston yleisistunnossa.

3.2. Työ- ja elinkeinoministeriön asettamat työryhmät

Selonteon laatimisen noustessa hallitusohjelmaan, ovat useat elinkeinoelämän järjestöt, palkansaajajärjestö sekä muut kaupan alan keskeiset toimijat osoittaneet kiinnostusta selontekoa ja sen valmistelua kohtaan. Valmistelussa eri tahoja osallistetaan työhön muun muassa ohjausryhmä sekä virkamies- ja asiantuntija työryhmien työskentelyllä, työpajoilla sekä lausunto- ja kuulemismenettelyillä.

Työ- ja elinkeinoministeriö asettaa työlle **ohjausryhmä**n, jonka tehtävänä on**:**

- linjata ja priorisoida selonteon keskeisen tarkoituksen, tavoitteet ja sisällön,
- ohjata ja tukea virkamies- ja asiantuntijatyöryhmän valmistelua selonteon valmistelussa linjaamiensa tavoitteiden mukaisesti,
- tehdä kehittämisehdotuksia ja johtopäätöksiä selontekoon,
- varmistaa selonteon valmistelun eteneminen eduskunnan käsittelyyn annettavalle selonteonluonnokselle sekä
- linjata ja vahvistaa eduskunnan käsittelyyn annettavan selonteon.

Ohjausryhmän puheenjohtajana toimii ylijohtaja Ilona Lundström työ- ja elinkeinoministeriöstä. Ryhmässä ovat edustajat TEM:n hallinnosta (TEM/IYR- ja TTM-osastot, Kilpailu- ja kuluttajavirasto) ja muista ministeriöstä, joilla on substanssia selontekoon (LVM, MMM, OKM, OM, STM, VM, YM).

Ohjausryhmässä ovat edustajat myös keskeisimmistä elinkeinoelämän- ja palkansaajan järjestöistä sekä eri tahoista seuraavasti: Elinkeinoelämän keskusliitto EK ry, Elintarviketeollisuusliitto ry, Kaupan liitto ry, Keskuskauppakamari, Kuluttajaliitto ry, Osuustoimintakeskus Pellervo ry, Palvelualojen ammattiliitto PAM, Perheyritysten Liitto ry, Päivittäistavarakauppa PTY ry, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto ry, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry, Suomen Yrittäjät ry sekä Teknisen kaupan liitto ry. Ohjausryhmän työtä tukemaan asetetaan sihteeristö TEM:n virkamiehistä.

Työ- ja elinkeinoministeriö asettaa selonteon valmisteluun **virkamies- ja asiantuntijatyöryhmä**n, joka toimii ministeriön poliittisen ja virkamiesjohdon alaisuudessa. Virkamies- ja asiantuntijatyöryhmän tehtävänä on:

- kerätä tietoa ja taustaa kaupan alan selontekoon,
- valmistelee eduskunnan käsittelyyn annettavan selonteon ylemmän tahon antaman ohjauksen ja linjausten mukaan muun muassa tuottaa sisältöjä, aineistoa, johtopäätöksiä ja kehittämisehdotuksia selontekoon,
- osallistua selonteon eri työvaiheisiin, kuten selonteon kirjoittaminen, työpajat, kyselyjen laatimiset, kuulemiset jne. sekä
- sidosryhmäyhteistyöhön osallistuminen.

Virkamies- ja asiantuntijaryhmän puheenjohtajana toimii neuvotteleva virkamies Natalia Härkin työ- ja elinkeinoministeriöstä. Työryhmässä ovat edustajat TEM:n hallinnon alalta (TEM:n kaikki osastot, Kilpailu- ja kuluttajavirasto, Business Finland) sekä eri ministeriöstä (LVM, MMM, OM, STM, VM, YM) sekä asiantuntijatahoista, oppilaitokset (Aalto Yliopisto ja Tampereen Yliopisto). Huoltovarmuuskeskus osallistuu oman ilmoituksen mukaan työhön asiantuntijapanoksin työn eri vaiheissa.

4. Selonteon sisällöstä

Esivalmisteluvaihe

Esivalmisteluvaiheessa on käyty keskusteluja keskeisten kaupan alan toimijoiden kanssa, tarkoituksena tunnistaa kaupan alan rakennemuutoksen keskeiset sisällöt. Tässä vaiheessa kaupan alan rakennemuutosta eteenpäin vievinä sisältöinä ovat nousseet esille muun muassa seuraavan kuvan sisällöt:

Sisällöt voidaan tässä vaiheessa jaotella 1) megatrendeihin, 2) kuluttajakäyttäytymisen ja kaupan rakenteen muutoksiin, 3) yrittäjyyden edistämiseen, 4) työllisyyteen, osaavan työvoiman saatavuuteen ja koulutukseen sekä 5) erityiskysymyksiin. Kuhunkin sisältöön on noussut erillisnostoja muun muassa seuraavasti:

1. **Megatrendit**
   - *Digitalisaatio:* kuten tekoäly, automatisaatio, robotiikka, verkkokauppa, kuljetuspalvelut muuttavat kaupan toimialan koko ketjua, kuten hankinta, asiakkaiden käyttäytyminen, logistiikka ja maksaminen; digitalisaation vaikutus siihen, miten tavaroita ja palveluita myydään;
   - *ilmastomuutos:* kuten yritys- ja ympäristövastuu, vähähiilisyystiekartat, alusta-, jakamis- ja kiertotalous;
   - *globalisaatio:* kuten verkkokauppa, alusta- ja jakamistalous: valikoima ja saatavuus, toimitusvarmuus, prosessit sekä kuluttajakäyttäytymisen muutos ja asiakaslähtöisyys;
   - *kaupungistuminen*: väestön pakkautuminen kaupunkeihin, maaseutujen autioituminen, tyhjät kauppakeskuskiinteistöt keskustoissa, palvelujen ja tuotteiden saatavuus, kuljetuspalvelut.

2. **Kuluttajakäyttäytymisen ja kaupan rakenteen muutokset**
   - *Kuluttajakäyttäytymisen muutokset ja asiakaslähtöisyys:* markkinat ovat globaalit ja asiakas päättää, mistä, miten ja milloin tekee ostoksensa. Myös eri sukupolvet haastavat kuluttajakäyttäytymistä nostaen esiin myös erilaisia asioita ja arvoja, kuten digitaidot sekä eettisyys;
   - *kaupan alan markkinoiden toimivuus ja kilpailullisuus, ml. alueellisuus:* eri näkökulmista, kuten kansallinen (omistajapohjan laajentaminen, kaupan sijainti); EU-sisämarkkinat (sisämarkkinoiden alustatalouden sääntely); EU+ETA maat/globaalikauppa (tuoteturvallisuusvaatimusten täyttyminen, ns. epäreilu kilpailu;

- *kaavoitus, logistiikka ja kaupan alueellisuus sekä palvelujen ja tuotteiden saatavuus:* kuten, maankäyttö- ja rakennuslaki; kaavoitus; kauppojen sijoittuminen ja saavutettavuus; kaupan ja lähipalvelujen saatavuus kuluttajille kohtuullisin ponnisteluin maakunnissa mm. jakeluverkosto; kaupan kotimaisuus ja alueellisuus myös tuottajien näkökulmasta: ilmastonmuutos, logistiikka ja kotimaiset arvoketjut.

3. **Yrittäjyyden edistäminen**
   - *Omistajanvaihdokset:* ikääntymisestä johtuvia omistajanvaihdoksia on tulossa tulevan kymmenen vuoden aikana arviolta 50 000 kappaletta. Omistajanvaihdosten onnistuminen kaupan toimialalla on tärkeää mm. alueiden elinvoiman, palvelujen saatavuuden, työllisyyden ja verotulojen tähden;
   - *osuuskuntatoiminta tulevaisuudessa:* väestön ikääntyessä asutus harvenee, myös maaseudulla. Tilalle mm. nuoria, luovan alan ja muita muuttajia, jossa yhtenä vaihtoehtona osuuskuntatoiminta - millainen on osuuskuntatoiminta kaupan alalla kymmenen vuoden kulutta;
   - *esimerkiksi:* paikallinen sopiminen, sääntelyn purku, rahoituksen saatavuus yrityskannan uusiutumiseen (TKI –rahoitus), yritysten kansainvälistyminen, verotus.

4. **Työllisyys ja työn sisältöjen muutos**
   - *Työllisyys ja työn sisältöjen muutos:* kaupan toimialalla työpaikkojen arvioidaan vähenevän tulevan kymmenen vuoden aikana, samaan aikaan alan työtehtäviin tarvitaan jatkossa korkeampaa asiantuntijuutta, nykyisten työntekijöiden koulutus ja uudelleen sijoittuminen tehtäviin, osaavan työvoiman saatavuus;
   - *koulutus:* kaupan alaan erikoistunut koulutus; digitaalisen kaupan -koulutuksen puute.

5. **Erityiskysymykset**
   - *Monopolit*
   - *Private labell:* markkinat tulevaisuudessa;
   - *Kauppojen välittämät palvelut*
   - *Yllättävät äkilliset kaupan toimialaa ravistelevat muutokset*

Kirjallinen kuuleminen

Työ- ja elinkeinoministeriö toteutti kirjallisen kuulemisen kaupan toimialan tulevaisuusselonteon sisällöistä, huhti –toukokuussa 2020.

Lausunnonantajien näkemyksen mukaan valmistelussa olevan kaupan alan tulevaisuusselonteon tulisi sisältää sisältökokonaisuudet, jotka ovat

- digitalisaatio
- yritysvastuu, kestävä kauppa ja ilmastonmuutos
- kuluttajakäyttäytymisen muutos
- aluekehittäminen ja huoltovarmuus
- työvoima, osaaminen ja koulutus sekä
- kilpailullisuus, sääntelyn sujuvoittaminen ja yrittäjyyden edistäminen

Kirjallisen kuulemisen yhteenveto on julkaisuna osoitteessa:
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162480

Avaa tiedosto: TEM_2020_49.pdf (801.4Kt)

5. Valmistelun toteutus ja aikataulu

5.1. Esivalmisteluvaihe

Vuoden 2020 alkuun mennessä on tehty selonteon esivalmisteluja, kuten projektisuunnitelman laadintaa, sisältökartoitusta, resurssien hankintaa ja sidosryhmäyhteistyötä. Vuoden 2019 loppupuolella TEM-järjesti keskustelutilaisuuden eri ministeriöiden sekä TEM:n kaikkien osastojen kanssa. Syys-talvella 2019 on käyty selonteosta tunnustelevia ja kartoittavia keskusteluja myös kaupan toimialan ja sidosryhmien kanssa (kuten Kaupan liitto, Päivittäistavarakaupan liitto, Teknisen kaupan liitto, Palvelualojen ammattiliitto, Suomen Yrittäjät, Suomen Yrittäjien kaupan ja palvelun valiokunta, Elinkeinoelämän keskusliitto EK, Keskuskauppakamari, MMM ja Business Finland). Projektiin on haettu ja saatu myös TUSE- ja ekosysteemirahoitusta. Lisäksi korkeakouluharjoittelija on aloittanut työssä tammikuun loppupuolella.

5.2.Työskentelyvaihe

Selonteon tarkempi määrittely, sisältö ja teemoitus täsmentyvät yhteisen tilannekuvan ja työn tuloksena TEM:ssä eri ministeriöiden, elinkeinoelämän- ja palkansaajan järjestöjen, toimialan yritysten sekä muiden keskeisten toimijoiden kanssa. Eri työvaiheet, kuten työryhmätyöskentelyt, työpajatyöskentelyt, kuulemiset sekä lausuntomenettelyt tukevat laajapohjaista ja osallistavaa työskentelyä eri toimijoiden kanssa. Myös kansalaisilta, kaupan alan yrityksiltä ja työntekijöiltä kerätään ostopalvelulla ehdotuksia ja näkemyksiä kaupan toimialan kehittämiseen avoimella verkkokyselyllä. Selonteon laatimisessa ostopalveluilla (TUSE- ja ekosysteemimomentin rahoitus) hankitaan myös tutkimus- ja ennakointitietoa sekä kansainvälistä tietoa. Tarkoituksena on luoda tiedolla johtamisella laajassa yhteistyössä valmisteltu ja hyväksytty kokonaisnäkemys siitä, miten toimialaa tulee viedä eteenpäin kokonaisuutena strategisesti ja pitkäjänteisesti.

Vuoden 202 painopisteessä ovat alustavasti seuraavat työvaiheet:

- sovitaan elinkeinoministerin ja työministerin sekä ylemmän johdon kanssa selonteon ohjaus-, seuranta- ja työskentelymalli sekä työn tarkemmat tavoitteet ja mahdolliset linjaukset. Alkuvuonna selonteon valmistelu viedään seuraaviin jory-käsittelyihin: IYR.-jory (10.2.2020), VM-jory (2.3.2020) sekä TEM-jory, TTM-jory (7.12.2020).

- valmistellaan työryhmien nimeämispyynnöt parlamentaarisesta seurantaryhmästä, ohjausryhmästä sekä virkamies- ja asiantuntijatyöryhmästä sekä asetetaan em. ryhmät. Parlamentaarisen seurantaryhmän asettaminen etenee valtioneuvoston kanslian aikataulussa. Työryhmien työskentely käynnistetään työryhmien asettamisten jälkeen.

- avataan kirjallinen sähköinen kuuleminen, jonka tavoitteena on hakea eri toimijoilta evästystä selonteon valmisteluun. Tavoitteena on täsmentää ja syventää jatkotyöskentelyä, kuten sisältönostoja. Työn tuloksena päivitetään ohjelman valmistelua.

- valmistellaan viestintäsuunnitelma.

- hankitaan asiantuntijapalveluja: tutkimus ja selvityksen -rahoitus sekä ekosysteemimomentin rahoitus. Asiantuntijapalveluilla kerätään tietoa ja analysoidaan tilannekatsaus toimialasta ja sen rakennemuutosta vauhdittavista sisällöistä. Toteutetaan myös kuluttajille, kaupan alan yrityksille ja työntekijöille avoimet nettikyselyt (esim. OtaKantaa.fi), jonka jälkeen työstetään ja syvennetään

saatuja tuloksia sisältö- ja teemakohtaisesti. Lisäksi kerätään tietoa ja luodaan tulevaisuuskuvaa tutkimus- ja ennakointitiedolla sekä kansainvälisellä tiedolla ja näkymillä.

- kerätään tietoa, työstetään sekä kirjoitetaan selontekoa jatkuvana työvaiheena selonteon luovuttamiseen asti.

- Selonteon -tilaisuus järjestetään koronaviruspandemian tilanne huomioiden (KICK OFF peruttiin 23.3.2020). Tilaisuuden tavoitteena on tiedottaa selonteon valmistelun etenemisestä ja hakea eri toimijoilta evästyksiä jatkovalmisteluun. Lisäksi tavoitteena on sitouttaa eri toimijoita yhteiseen työhön hallitusohjelman toteuttamiseksi ja sidosryhmäyhteistyö. Kaikki edellä mainitut tavoitteet tukevat TEM:n brändityötä.

Syy-talvella 2020 järjestetään sidosryhmille ja eri toimijoille webinaareja ja työpajatyöskentelyä sisältötyötä syventämään. Selonteko on tavoitteena laittaa julkiselle lausuntokierrokselle ennen sen luovuttamista vuonna 2021. Tavoitteena on, että selonteko luovutetaan eduskunnalle vuonna 2021, jolloin myös selonteko valmistuu. 2021. Selonteon valmistuttua järjestetään kaupan alan tulevaisuusfoorumi.

Työssä edetään suunnitelmallisesti ja aikatauluja päivitetään, erityisesti vallitsevasta koronaviruspandemiasta johtuen.

Oheisena on koonti valmistelun alustavasta aikataulusta vuosina 2019 – 2021

Selonteon esivalmisteluvaihe • Palaverit TEM:n eri osastojen, muiden ministeriöiden kanssa • Yksittäiset palaverit elinkeinoelämän, palkansaajajärjestön ja sidosryhmien kanssa • TUSE-rahoituksen haku mm. tilannekuva, sisältötyö, kyselyt, työpajat, kehittämisehdotukset, nostot • Ekosysteemirahoituksen haku mm. yritysten digikyvykkyydet ja kansainväliset käytännöt/skenaariot • Korkeakouluharjoittelijan rekrytointiprosessi	Syys-talvi 2019
Selonteon valmistelutyö käynnistyy • Korkeakouluharjoittelija aloittaa, kesto 8 kk • Parlamentaarisen seurantaryhmän, ohjausryhmän sekä virkamies- ja asiantuntijaryhmän nimeämispyynnöt • Viestintäsuunnitelman laadinta • Kirjallinen kuuleminen ja ohjelman jatkotyöstö • Työryhmät asetetaan ja aloittavat työskentelyn • Asiantuntijapalveluiden hankinta ja käyttö • Sisältöjen ja teemojen työstäminen sekä laaditaan kansalaisille ja yrityksille ja kaupan työntekijöille verkkokyselyn kysymykset sekä kyselyjen toteutus • Osallistavia työmenetelmiä: webinaarit ja työpaja	Vuosi 2020
Ensimmäinen arvio tilannekuvasta ja kokonaisuudesta, kuten myös ostopalvelut (2) valmistuvat Välitarkastelun tilaisuus elinkeinoelämän toimijoille, palkansaajan järjestöille, yrityksille, alan asiantuntijatahoille	Alkuvuonna 2021
Selonteon työstäminen ja kirjoittaminen jatkuva työvaihe selonteon luovuttamiseen asti	
Selonteon luonnoksen lausuntokierros	Syksy 2021
Selonteon luonnoksen jatkotyöstäminen lausuntokierroksen jälkeen ja selonteon viimeistely	Syksy-talvi 2021
Selonteko luovutetaan eduskunnalle syksyn istuntokaudella	Syksy 2021
Selonteko valmistuu syksyn istuntokauden aikana	Syyskausi 2021
Kaupan alan tulevaisuusfoorumi selonteon valmistuttua	Talvi 2021

6. Riskit ja riskien hallinta

Selonteon sisältöön saattaa nousta sisältöjä, kehittämisehdotuksia ja muita nostoja, joista eri toimijoilla, kuten puolueilla ja järjestöillä voi olla eri tavoitteita ja näkemyksiä. Esimerkiksi järjestöpuolella on edunvalvonnallinen tehtävänsä jäsenistöönsä nähden, eikä kaikkien näkökulmia pystytä mahdollisesti ottamaan huomioon. Saattaa nousta myös esille, että jotkin tahot kyseenlaistavat selonteon tarpeellisuuden ylipäätään, esimerkiksi yrityskenttä. Osana prosessia ja sen riskien hallintaa ymmärretään, että työssä voi olla erilaisia näkemyseroja ja eri tahoilla eri tavoitteita. Selonteon valmistelu tehdään perusteellisesti, puolueettomasti, avoimesti ja osallistavasti pyrkien parhaisiin mahdollisiin kompromisseihin. Päätökset ja linjaukset perustellaan valtiovallan näkökulmasta tarkoituksenmukaisesti. Poliittisesti herkät asiat käydään läpi ja valmistellaan poliittisella tasolla ministerien esikuntien kanssa. Osana tätä riskien hallintaa on myös selonteon parlamentaarisen seurantaryhmän työskentely.

Osana riskien hallintaa huolehditaan myös siitä, että valmistelutyö tehdään tasapuolisella ja yhdenvertaisella kohtelulla, eikä esimerkiksi mitään järjestö- tai muuta tahoa nosteta erityiseen keskiöön.

Selonteko on laaja-alainen projekti. Riskinä on TEM:n ja eri ministeriöiden eri substanssipuolien sitoutuminen projektiin sekä projektin aikataulu. Riskien hallinnan näkökulmasta projektille luodaan työsuunnitelma, jolla sitoutetaan eri toimijat projektiin sekä hallitaan resursseja kustannustehokkaasti. Työvaiheiden ketteryys ja jatkuva keskusteluyhteys työnjohtoon on tärkeää.

Selonteon prosessissa viestintä on tärkeää. Tiivis, selkeä, avoin ja oikea-aikainen viestintä on keskeinen osa selonteon koko prosessissa. Osana riskien hallintaa nostetaan viestinnän keskiöön selonteon kehittämisehdotukset ja nostot selkeästi ja ymmärrettävästi poliittisen päätöksen tueksi.

Yllättävät ennalta arvaamattomat tilanteet, joita ei ole ollut projektin suunnittelu- taikka käynnistysvaiheessa ovat riski selonteon valmistelussa. Maaliskuun puolivälin kohdilla Suomessa alkanut koronaviruspandemia haastaa tulevaisuusselonteon valmisteluja ja sen työvaiheita. Valmisteluja jatketaan ja edistetään eteenpäin viemistä tilanne huomioon ottaen. Tässä ja tulevissa tilanteissa selonteon tarve korostuu. Se saanee myös uudessa toimintaympäristössä vielä tunnistamattomia sisältöjä ja nostoja. Pandemian tiimoilta siirrettiin jo valmisteltu KICK OFF –tilaisuus sekä ohjausryhmän kokous tuonnemmaksi.

Työ- ja elinkeinoministeriö/IYR-osasto Liite 1. Kaupan toimialan tilannekuvaa
YKTE-ryhmä, korkeakouluharjoittelija Elisa Halonen, kevät 2020

Kauppa on tällä hetkellä Suomen suurin työllistäjä elinkeinoelämässä, työllistäen 300 000 työntekijää, sekä välillisesti 450 000 työntekijää (Kaupan Liitto,n.d.). Kaupan Liiton jakamien tilastojen mukaan vähittäis- ja tukkukaupan työllisyys oli prosenteissa ilmaistuna kymmenen verraten koko Suomen kansantalouden työllisyyteen (lukuun ottamatta autokauppaa). Kymmenen vuoden mittaisessa tutkimuksessa aikavälillä 2005-2016 kaupan alan työllisyys pysyi suhteellisen tasaisena, ja se on läpi näiden vuosien työllistänyt enemmän palkansaajia kuin muut elinkeinoelämän alat. (Kaupan Liitto, 2017)

Kauppaa on myös kuvattu kokoaan suuremmaksi, sillä se vaikuttaa Suomen bruttokansantuotteeseen. Vuonna 2015 vähittäis- ja tukkukaupan toiminnan ja investointien välitön vaikutus BKT:hen oli lähes kymmenen prosenttia (8%). Kuitenkin kaupan kokonaisvaikutus bruttokansantuotteeseen oli 15%, ja jos suomalaista vähittäis- ja tukkukauppaa ei olisi, bruttokansantuote olisi viisitoista prosenttia pienempi. Lisäksi vähittäis- ja tukkukauppa tuotti vuonna 2015 viisitoista prosenttia kansantalouden arvonlisästä. (Kaupan Liitto, 2017)

Vähittäis- ja tukkukaupan on tutkittu luovan myös muille kansantalouden aloille työllisyyttä. Kyse on välillisestä työllistämisestä, jossa kaupan ala ostaa tuotteita- ja palveluita muilta aloilta samalla muita aloja työllistäen. Välittömät, suorat vaikutukset kuvaavat kaupan vaikutuksia arvonlisään, työllisyyteen ja verokertymään, kun kauppa myy tai valmistaa tuotteita ja palveluja asiakkaille. Välilliset vaikutukset kuvaavat kaupan vaikutuksia muille toimialoille, kun se hankkii arvoketjultaan tuotteita ja palveluja jatkuvaa toimintaansa varten. Kaupan ala kuuluu myös suurimpien investoijien ryhmään. Vuonna 2014 kauppa oli suurin koneisiin ja laitteisiin investoija, rakentajista kolmanneksi suurin, sekä neljänneksi suurin investoija henkisiin omaisuustuotteisiin, kuten tutkimukseen ja kehitykseen. Kaupan investoinnit kuitenkin vähenivät 18 prosenttia vuonna 2015. Kaupan alaa pidettiin myös isoimpana veronmaksajana, sillä vuonna 2015 se maksoi ja tilitti suoraan 8290 miljoonaa euroa veroja. Kuitenkin kaupan alan vaikutukset verotukseen olivat vieläkin suuremmat sen muilta toimialoilta tekemiensä palvelu- ja tuoteostojen vuoksi, luoden niille samalla liikevaihtoa ja toimintaa. (Kaupan Liitto, 2017)

Kaupan yritysrakenne on kokenut muutoksia 2010- luvulla. Yritysten määrä kaupan alalla on vähentynyt, sillä kilpailun kiristyessä kotimaisessa ja ulkomaisessa kaupassa osa yrityksistä on joutunut vetäytymään markkinoilta. Vain kilpailukykyisemmät yritykset voivat pysyä markkinoilla ja erityisesti erikoiskauppojen kohdalla yritysten määrä on pienentynyt. Erityiskauppojen toimintaan vaikuttavat erityisesti verkkokauppa ja suuret erikoiskaupan ketjut, jotka ovat mahdollistaneet kustannus- ja hintakilpailun kiristymisen. Vaikutus ei ole ollut yhtä vahvaa päivittäistavara- ja tavaratalokaupoissa. Uusien yritysten perustaminen alalle on myös vähentynyt, mikä johtaa yrittäjyyden vähenemiseen. Kuitenkin uudet yritykset ja yrittäjät tuottaisivat alalle elinvoimaa ja nuoret yritykset ovat olleet merkittävät lähde kasvulle kaupan alalla. Nuorten yritysten osuus on vähentynyt erityisesti erikoiskaupassa. (Kaupan Liitto, 2019a)

Palvelualojen ammattiliiton vuonna 2019 julkaiseman kyselyn mukaan kaupan alan työssä on tapahtunut ja tulisi tapahtumaan muutoksia tulevaisuudessa. Kyselyyn vastasivat PAMiin kuuluvat työntekijät ja työnantajat. Kaupan alalla 64% ja muilla PAMin toimialoilla 55% oli sitä mieltä, että työn sisällöt ovat muuttuneet viimeisen kahden vuoden aikana. 70% Kaupan alalla ja 63% muilla PAMin toimialoilla oli myös sitä mieltä, että on joutunut opettelemaan uusien laitteiden tai koneiden käyttöä. Useat vastanneista olivat myös sitä mieltä, että joutuvat käyttämään työssään digitalisaation mahdollistamia uusia työmenetelmiä ja älykkäitä laitteita (Kaupan ala 74% ja muut PAMin toimialat 61%). (Palvelualojen ammattiliitto, 2019)

Kaupan alalla 29% ja Marava-alalla 16% kokee, että toimialansa töitä voidaan jatkossa korvata robotilla tai automatisoida. Kuitenkin harvempi vastaajista kokee, että hänen oma työnsä voidaan jatkossa korvata roboteilla tai automatisoida (Kaupan ala 16% ja Marava-ala 9%). Suurin osa PAMin kyselyn vastaajista kokee omaavansa riittävät tietotekniset taidot (Kaupan ala 72% ja Marava-ala 70%). Noin puolet vastaajista kokevat, että uuden tekniikan käyttöönotto tekee työstä mielenkiintoisempaa (Kaupan ala 51% ja marava-ala 43%). (Palvelualojen ammattiliitto, 2019)

Lähdeluettelo

Kaupan Liitto. (2017). Kauppa on kokoaan suurempi – vähittäis- ja tukkukaupan vaikutus kansantalouden arvonlisäykseen, työllisyyteen ja verotuloihin.

Kaupan Liitto. (2019a). Kaupan yritysrakenteen kehitys – näkymä vuoteen 2030.

Kaupan Liitto. (N.d.). Kauppa työllistäjänä – elinkeinoelämän suurin työllistäjä. Haettu 12.02.2020 osoitteesta https://kauppa.fi/kaupan-ala/kauppa-tyollistajana/

Palvelualojen Ammattiliitto. (2019). PAM – jäsenkysely 2019 - Otteita kaupan alan tuloksista – työn muuttuminen, digitalisaatio sekä ilmastonmuutokseen liittyvät toimet.